

Istoria Brașovului în cuvintele vremii și imaginile acelor timpuri

Un brașovean, autorul primei gramatici românești

Brașoveanul Dimitrie Eustatievici (1730 – 1796) este autorul primei gramatici românești. A fost dascăl la școala românească din Schei și director al școlilor neunite din Transilvania, timp în care a elaborat „Gramatica”, precum și alte manuale școlare.

Dimitrie Eustatievici se naște în 1730 la Brașov. Există mai multe variante ale numelui său: Eustathiadis, Dumitru Eustatu, Dimitrie Evstatiev Brașoveanul, Dimitrie Statievici. Tatăl său este Eustatie Grid (Gridovici) protopop în Șcheii Brașovului, român macedonean. Urmează școala de lângă Biserica Sf. Nicolae din Schei. După ce face studii în Kiev se întoarce în 1755 la Brașov.

Între 1755-1757 scrie „Gramatica rumânească”, care cuprinde și un mic tratat de versificație. O termină la 1 septembrie 1757. În prefață o dedică domnului muntean Constantin Mavrocordat.

Redăm în continuare un articol scris de profesorul dr. Vasile Oltean despre această temă:

„La numai 2 ani de la sosirea sa în Șcheii Brașovului, definitivază prima gramatică românească, care poartă în manuscris un titlu pompos: *„Întru mărirea sfintei cei de o ființă, făcătoare de viață și nedespărțitei Troițe a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, GRAMATICĂ ROMÂNESCĂ, aferotisită prea blagocestivului, prea luminatului și prea învățatului domn și oblăduitor a toată Ungro-Vlahia, domnului Io Constantin voievod, acum întâi izvodită prin Dimitrie Eustatiev Brașoveanul, metodos prea folositor și prea trebuincios întărit cu pilde prea folositoare așezat cu rânduiala dreaptă și rodit în Bulgaria (Scheiul) Brașovului, anul 1757 sep.1.»*

Faptul că Dimitrie Eustatievici închină gramatica sa domnului muntean Constantin Mavrocordat, căruia îi dedică în prefață și un cuvânt de aferotisiră pentru vrednicia de „apărător învățăturilor celor adevărate”, poate sugera adevărul că dascălul șcheian întrezărea posibili-

tatea tipăririi cărții sale în Muntenia, unde se imprimase de altfel, și gramatica rusească a lui Smotritki (la Târgoviște, 1755).

Prin lucrarea sa, Dimitrie Eustatievici, nu numai că urmărea o adaptare după gramaticile latinești, slave sau grecești, și neavând un alt model în limba română, realizează o carte proprie limbii noastre, pusă în slujba școlii. La această contribuție și exemplele aplicative, folosite mai mult în partea de sintaxă, constând din proverbe, cugetări, diferite fraze cu conținut educativ, extrase din Biblie sau din operele unor scriitori și filosofi antici ca: Homer, Aristotel, Demostene, Plutarh, Platon, Socrate, Herodot ș.a.

Dacă în prima parte a gramaticii, consacrată ortografiei și în care se ocupă pe larg de alfabetul chirilic și scrierea limbii române, de accentul cuvintelor și de semnele de punctuație, se observă o mai consecvență păstrare a modelului slav, în schimb în celelalte trei părți (etimologia, sintaxa și prozodia) se observă o colajonare a gramaticilor folosite, în special cea latină a lui Molnar, din care preia atât elemente de structură, cât și prezentarea noțiunilor sub formă euristică. Se recunosc și modele grecești, în special în ultima parte a lucrării, dedicată prozodie și în acest sens se poate cita gramatica lui Constantin Lascaris din secolul al XV-lea, pe care, de altfel o și

menționează fiindu-i la îndemână, datorită multiplelor ediții școlare din secolul al XVIII-lea.

Se poate remarca – după constatarea lui Nicolae Ursu – că, în ciuda multor modele folosite, fiind „știutor de mai multe limbi europene”, n-a fost zadarnic efortul lui Eustatievici de a oglindi în lucrare cât mai judicios structura morfologiei și sintaxei limbii române, de a consemna cu grijă eventualele excepții de la regulile stabilite, de a face să se vadă *«deșteptăciunea limbii românești, cât este și ce feli este și cât este dialectul românesc, mai îndestulat sau mai neîndestulat decât alte dialecte»*.

Cititorul de azi poate înțelege, citind gramatica lui Eustatievici, cât de mare a fost strădania acestuia pentru a modela particularitățile limbii române la terminologia găsită de el în gramaticile pe care le cunoștea. În cadrul foneticii, el denuște vocalele și consoanele, „glasnice” și „soglasnice” sau „împreună glasnice”; Virgula o numește „împiedicare” sau „jumătate de sorocă”; punctul era „întreaga împunsătură sau sorocă”. Morfologia este denumită etimologie, în cadrul căreia „numele” era de fapt substantivul, „numele adăugător” definea adjectivul; numeralul era „numele numărător”. Cazurile sunt numite „căderi”, fiind 6 la număr: numitoare (nominativ), născătoare (genitiv), datătoare (dativ), pricinuitoare (acuzativ), chemătoare (vocativ) și luătoare (acuzativ). Conjugările erau „înjugături”, interjecțiile „în mijloc aruncătoare”, conjuncțiile – „pentru împreunare” ș.a.m.d.

Firește că această gramatică a fost folosită și la școala Bisericii Sf. Nicolae din Schei, unde Dimitrie Eustatievici funcționa ca dascăl, cu atât mai mult cu cât în protocolul dascălilor se consemnau pentru această perioadă „copiii care vor învăța gramatică”, cu obligația de a plăti 20 fl., spre deosebire de cei care învățau alte materii și plăteau cel mult 6 fl. pe an.

Pe de altă parte, slujitorii școlii din Schei semnau ca „dascăli normalicești”, iar școala figura în actele oficiale ca „școală de normă” sau „normală”, deci depășea statutul unei școli elementare. Aceasta l-a determinat pe Eustatievici să copieze gramatica sa în 2 exemplare, unul fiind folosit la școala din Schei, iar altul pentru a fi predat domnului Muntean în vederea publicării lui”.